

Марина Курінна
(Київ)

**СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ІСТОРІЮ ДАВНЬОГО РИМУ
В НАЦІОНАЛЬНІЙ ОПЕРІ УКРАЇНИ
(рецензія на балетну прем'єру «Юлій Цезар»)**

В історії світового балетного театру існує чимало музично-хореографічних вистав на історичну тематику, проте лише деякі з них безпосередньо відображають літопис однієї з найяскравіших цивілізацій античного світу – Давнього Риму. Так, при побіжному мистецтвознавчому вивченні можна знайти відомості про преромантичну балетну мелодраму «Цезар в Єгипті» в редакції Г. Джойя (1807), «Евніку» А. Щербачова, представлену вперше балетмейстером М. Фокінім за романом Г. Сенкевича «Камо грядеши?» (1907); почасти тема римської історії відображена в балеті А. Аренського «Єгипетські ночі» (1908). Безумовно, у цьому переліку варто згадати один із видатних шедеврів радянського музичного театру – балет «Спартак» А. Хачатуряна (1956).

У 2018 році світовий танцювальний репертуар поповнився ще одним спектаклем на зазначену тематику. Ним став «Юлій Цезар», підготовлений балетною трупю Національної опери України на музику італійського композитора, імпресіоніста й неокласика – Отторіно Респігі. Вистава відбулася завдяки творчій взаємодії постановників: балетмейстера – Аніко Рехвіашвілі, диригента – Миколи Дядюри, сценографів – Станіслава Петровського та Наталії Кучері, а також інших майстрів сцени.

Музичним підґрунтям для створення спектаклю стали симфонічні поеми О. Респігі: «Фонтани Риму», «Пінії Риму», «Римські свята», а також сюїта до балету «Белькіс, цариця Савська», написані в першій третині ХХ ст. Цікаво, що автор лібрето (А. Рехвіашвілі) не запозичувала зміст, закладений композитором в програмні твори, а пропонувала власне трактування музичної партитури. Балет складається з двох дій (п'яти хореографічних картин), крізь які прокладено головну сюжетну лінію вистави – взаємини імператора, диктатора Римської республіки Гая Юлія Цезаря та його оточення. Тут варто виділити кілька режисерсько-балетмейстерських підтем: дружба, яка зміцнює головного героя в боротьбі за употужнення влади; глибоке й віддане кохання, що допомагає прославленому римському полководцеві знайти розраду й заспокоєння; змова та зрада, які прирекли Цезаря на загибель.

Так само, як і в попередніх спектаклях А. Рехвіашвілі («Снігова королева», «Дама з камеліями», «Трикутний капелюх», «Дафніс і Хлоя» тощо) хореографія «Юлія Цезаря» позначена оригінальним авторським почерком балетмейстера-постановника. Це, як і раніше, – поєднання динаміки руху, вільної пластики й законів класичного танцю. У цьому можна переконатися вже на початку першої картини, коли на сцені з'являються римляни – сенатори, патриції, матрони, легіонери й простий люд, створюючи виразне хореографічне тло для появи головних дійових осіб балету – Юлія Цезаря, його дружини Кальпурнії, соратників – Гнея Помпея Великого та Марка Ліцинія Красса.

Окремі масові мізансцени спектаклю побудовано за принципом виразної скульптурної й пластичної картини (зустріч Цезаря з сенаторами, банкет у палаці імператора, похоронна процесія матерів тощо), проте основним способом відображення змісту балету залишається активний дієвий танець, який не лише розвиває сюжет, а й розкриває портрети дійових осіб. Рехвіашвілі уникає режисерських трафаретів, хореографічний текст поданий оригінально, образно й досить яскраво. Дії виконавців розвиваються послідовно, у них відсутня метушливість, рухи й пози сповнені вели-

чі й широти; як і раніше балетмейстер використовує досить складні й цікаві дуетні підтримки.

У фіналі балету, з переходом колишнього сподвижника Гнея Помпея Великого на сторону Сенату, балетмейстер немов акцентує на тому, що розрив Цезаря з його оточенням був закономірним і неминучим. Остання сцена спектаклю – трагічна розв'язка, коли смертельно поранений імператор згадує про свої тріумфи, представлена постановницею як абсолютне торжество епохи правління Юлія Цезаря: позаду убитого полководця, немов віддаляючись у велике минуле, марширують віддані імператору легіонери, які принесли непереможному Риму найвищу славу та велич.

Образ Гая Юлія Цезаря на прем'єрних показах був утілений заслуженим артистом України Микитою Сухоруковим та солістом театру Станіславом Ольшанським. Обидва танцівники відзначалися наявністю гарних зовнішніх даних (благородні риси обличчя, чудова сценічна статура), прекрасною технікою виконання, яка сприяла чистоті й точності рухів; стрибки й обертання вирізняла надзвичайна легкість. Гордовита постава, владні жести, темпераментні, повні сили й пристрасті танці як Сухорукова, так і Ольшанського, повністю відповідали образу імператора Римської республіки.

Нарівні з Цезарем на перший план у балетній виставі введена роль Кальпурнії. У дні прем'єр її виконали солістка театру Анастасія Шевченко й заслужена артистка України Тетяна Льозова. Перша, володіючи чудовою природною грацією, з легкістю наділила свою героїню аристократичною вишуканістю рухів. Кальпурнія-Шевченко глибоко лірична й поетично піднесена, але водночас досить енергійна й здатна на рішучі вчинки. Кальпурнія-Льозова мала таку саму царствену подобу; артистці вдалося з абсолютним благородством передати пластику хореографічних па своєї ролі, утілити в русі найтонші музичні інтонації.

Ще одна важлива героїня балету – коханка Цезаря Кіфрідія. Обидві виконавиці партії – солістки театру Єлизавета Гогідзе та Ольга Кіф'як – передали в танці фаворитки імператора глибоку чуттєвість, постали витонченими й хитрими спокусницями; завдяки цікавим балетмейстерським знахідкам постановниці, продемонстрували оригінальний пластичний малюнок, за змістом еквівалентний мелодійній темі.

Один з найцікавіших образів у виставі – Марка Ліцинія Красса – був створений заслуженими артистами України Олексієм Потьомкіним та Олександром Шаповалом. Обидва танцівники досить переконливі в ролі найближчого союзника Цезаря. Використовуючи весь артистичний ресурс, вони вміло поєднали поезію пластики й красномовність жесту, представили найкращі якості свого героя: душевне благородство, неприборкану відвагу, відданість ідеям імператора, віру в непорушність Риму.

Психологічна суперечливість ролі Гнея Помпея Великого цілком відповідала природі драматичного таланту солістів Національної опери України – Ярослава Ткачука та Віталія Нетруненка. Образ їх героя змінювався впродовж вистави: відкритий і відданий соратник Цезаря в першій дії спектаклю постав його непримиренним противником у фіналі балету, коли зневажливими жестами демонстрував відверту ворожість до імператора.

Різноманітні ролі виконував у виставі кордебалет. Це й натовп, і ряди легіонерів, і римські патриції. Відчувалося, що танцівники добре розуміють музику і їм комфортно танцювати під неї. Безумовно, це пов'язано з важливою роботою репетиторів вистави – О. Філіп'євої, С. Бондура, М. Чепика та інших досвідчених артистів, які допомагали не лише виконавцям масових сцен, а й солістам у створенні неповторної індивідуальності кожного образу.

Варто також наголосити, що в музичному оформленні балету цілком відчувався темпераментний й пристрасний італійський колорит, переданий «густими» музичними барвами оркестру Національної опери України під керівництвом народного артиста України Миколи Дядюри. Увагу привернула чистота й стрункість звучання як оркестрових груп, так і окремих інструментів (наприклад, соло на трубі в першій дії). Зростанню глядацького інтересу сприяло поступове збільшення динаміки в окремих

музичних частинах (наприклад, під час гладіаторського змагання з мечами на бенкеті імператора тощо); водночас емоційне умиротворення викликала тепла мелодійна лірика, яка найбільше виявилася в дуетах Цезаря та Кальпурнії.

Відзначимо також, що М. Дядюрі як укладачу музики цілком удалося поєднати розрізнені симфонічні твори в монолітне музичне полотно. Це, безперечно, говорить про його високий професіоналізм, засвідчує великий досвід роботи в царині диригентського мистецтва. М. Дядюра по-справжньому балетний диригент. По-перше, він прекрасно обізнаний із характером та законами хореографічної драматургії, по-друге – уміє узгоджувати темпоритм оркестрового звучання з індивідуальними здібностями артистів (добре відчуває швидкість обертань та висоту стрибків танцівників).

Відтворити епоху Давнього Риму допомогли декорації та костюми, розроблені сценографами Станіславом Петровським (художник-декоратор) і Наталею Кучерею (художник з костюмів). Специфічний зміст балетної постановки підказав їм вирішення загального стилю оформлення вистави. Ним став контраст соковитої та яскравої палітри сценічного вбрання з пастельними тонами декорацій, оформлених у вигляді оксамитових картин італійської природи, міського пейзажу з величною тріумфальною аркою на передньому плані, внутрішнього оздоблення палацу імператора тощо. Відомо, що для достовірнішого відтворення одягу римської знаті, художник Н. Кучеря звернулася до малюнків німецького вченого кінця XIX ст. Фрідріха Готтенрота. Завдяки дослідницьким працям останнього, сценічні костюми безперечно виглядають історично достовірними й цілком відповідають часу й традиціям Давнього Риму. При цьому вони мають необхідну театральну колоритність, у них помітно авторський почерк та мистецьку індивідуальність їхніх творців.

Отже, труппа Національної опери України зробила все можливе, щоб забезпечити успіх балету «Юлій Цезар»: хореографічний текст спектаклю був розроблений на високому художньому рівні; солісти вирізнялися досконалою технічною майстерністю, кордебалет – узгодженістю в рухах і композиційних малюнках; на гідній висоті був оркестр театру, який із повнотою та завершеністю розкрив зміст симфонічних творів О. Респігі. Безсумнівно, «Юлій Цезар» збагатить художній і тематичний репертуар Національної опери України й стане ще одним яскравим свідченням експериментальної роботи творців академічного театру у сфері неокласичних музичних і хореографічних пошуків.